

ЕВАЛУАЦИЈА
ЕФЕКТА
ИНКЛУЗИВНОГ
ОБРАЗОВАЊА У
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Београд 2020.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”**

Београд, 21. децембар 2020.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2020.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”
ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 21. децембар 2020.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.faspep.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Бранка Јаблан

Уредници:

Доц. др Марија Анђелковић

Доц. др Ивана Сретеновић

Рецензенти:

Доц. др Слободан Банковић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Доц. др Марија Јелић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова биће публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-145-7

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 7.12.2020. године, Одлуком бр. 3/193 од 8.12.2020. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Програмски одбор:

- Проф. др Александар Југовић
- Доц. др Милосав Адамовић
- Доц. др Ивана Арсенић
- Доц. др Мирјана Ђорђевић
- Доц. др Тамара Ковачевић
- Доц. др Татјана Ментус
- Доц. др Ксенија Станимиров

Организациони одбор:

- Доц. др Наташа Буха
- Доц. др Миа Шешум
- Асс. др Бојана Дрљан
- Асс. др Божидар Филиповић
- Асс. Вера Петровић
- Невена Јаковљевић, сарадник у настави
- Дуња Стекић, сарадник у настави

КАДА СУ ДВЕ ТЕЖЕ ПРЕПОЗНАТЉИВЕ ОД ЈЕДНЕ: ИЗАЗОВИ У РАЗУМЕВАЊУ И ИДЕНТИФИКАЦИЈИ ДВОСТРУКЕ ИЗУЗЕТНОСТИ

Лука МИЈАТОВИЋ*, Ана АЛТАРАС-ДИМИТРИЈЕВИЋ**,
Зорана ЈОЛИЋ-МАРЈАНОВИЋ**

*Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију,
Београд

**Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Београд

Апстракт

Појава двоструке изузетности релативно је скоро постала предмет интересовања научне и стручне јавности. Напуштање медицинског модела ометености и пласирање нових схватања интелигенције и даровитости скренуло је пажњу и на особе које, поред извесних сметњи или оштећења, имају високо развијене способности унутар једног или више домена. Полазећи од питања одређења двоструке изузетности, у овом раду приказујемо кључне налазе о психолошким специфичностима тих особа и разматрамо главне изазове у њиховој идентификацији. При том указујемо на мане традиционалног приступа у процени когнитивних способности особа са ометеношћу и утврђујемо да ослањање на дискрепанцу између способности и постигнућа није ваљан начин за препознавање двоструко изузетних појединаца. Уместо овог, препоручујемо низ другачијих приступа, укључујући примену елемената динамичке процене, задавање композитних невербалних тестова способности, коришћење вишеструких извора процене и упуштање у квалитативну анализу образаца постигнућа. Закључујемо да, осим обухватне идиографске процене којом се може утврдити индивидуални профил снага и слабости, разумевање и препознавање двоструке изузетности захтева двоструку експертизу – спој дефектолошких и психолошких компетенција – као нужан услов да се постигне целовит увид у функционисање ових особа и осмисле одговарајуће интервенције и мере подршке.

Кључне речи: даровитост, ометеност, двострука изузетност, идентификација, психолошка процена

УВОД

Интересовање за феномен двоструке изузетности – истовремену појаву дара и неког вида ометености – расте почев од 80-их година прошлог века (Neihart, 2008). Томе су, с једне стране, допринеле новије

концепције интелигенције и даровитости (нпр. Gardner, 1983; Sternberg & Davidson, 1986; Sternberg & Detterman, 1986), које истичу вишеврсност и доменоспецифичност људских способности, те и већу вероватноћу да се изванредна способност испољи у једној ограниченој области (нпр. језику,

музици или математици), релативно независно од нивоа овладавања другим доменима (Altaras, 2006). С друге стране, веће обраћање пажње на двоструку изузетност подстакнуто је и напуштањем медицинског у корист биопсихосоцијалних модела ометености, чиме приступ особама с ометеношћу постаје холистички, тј. такав да, мимо оштећења, посматра укупне капацитете особе и не пропушта да уочи њене специфичне снаге.

У наставку ћемо дати прецизније одређење двоструке изузетности, те преглед кључних налаза о специфичности-ма особа које су сврстане у ту категорију. Потом ћемо се усмерити на питање идентификације (препознавања) двоструко изузетних особа и – размотривши највеће изазове у том поступку – покушати да формулишемо одговарајуће препоруке за њихово превазилажење у будућој пракси.

ШТА ЈЕ ДВОСТРУКА ИЗУЗЕТНОСТ?

Појам *двострука изузетност* релативно је скоро ушао у употребу у стручним круговима, са циљем да упуту на специфичан спој даровитости и ометености. Реч је, дакле, о појави да особа има високо изражену способност у једном или више домена, а да се истовремено код ње може установити присуство једне или вишеструких сметњи односно оштећења. Према подацима америчке Националне асоцијације за образовање, процењује се да двоструко изузетна деца чине 2–5% укупног броја даровите деце (Foley-Nicron, Assouline, & Colangelo, 2013), а износи се и податак да је образовним системом Сједињених Америчких Држава обухваћено чак 300.000 даровите деце са различитим облицима ометености (Baum & Owen, 2004 и Clark, 2006, оба према Neihart, 2008).

У литератури се могу срести и изрази *функционални таленат* или *функционална даровитост*, који релативизују ознаку даровитости, користећи је да упуте на способност која је изузетна спрам типичног нивоа функционисања особа с одређеним видом ометености (не спрам просека опште популације). Другим речима, ови термини односе се на случај у коме је једна способност (или више њих) израженија него код вршњака с истим типом ометености, односно када ометено дете у одређеном домену постиже резултате који су изнад просека за његову референтну групу. У том смислу, (функционално) даровито дете било би оно које у некој области учи знатно брже од својих вршњака с истим типом развојних сметњи и на том плану у потпуности остварује своје развојне потенцијале (Alton, 2003).

С обзиром на гореописану релативизацију изванредности, чини се да је потребан посебан опрез приликом употребе појма даровитост у контексту дефинисања двоструке изузетности. Штавише, поједини аутори сматрају да би прикладније било говорити о специфичним снагама, пре него о даровитости, а да уместо ометености може бити реч о одређеној вулнерабилности или слабој тачки особе (Assouline, Nicron, & Huber, 2006). Ипак, треба имати у виду да постоје случајеви када нека „вулнерабилност“ која је толико первазивна да је по правилу категорисамо као ометеност, постоји напоредо са „снагама“ које су таквог нивоа да их неоспорно можемо означити као даровитост (познати примери били би Стивен Хокинг, Хелен Келер или Лудвиг ван Бетовен).

Могу се издвојити четири облика ометености у оквиру којих је најчешће истраживана појава двоструке изузетности: 1) аутизам и поремећаји из аутистичког

спектра; 2) специфични поремећаји учења; 3) хиперкинетички поремећај; и 4) сметње у емоционалном развоју (Foley-Nicron et al., 2013). Нешто ређе је ова појава изучавана код особа са сензорним и моторичким сметњама, вишеструком ометеношћу и сл., што не значи да је у овим популацијама треба занемарити (види горенаведене примере познатих двоструко изузетних особа). Занимање за овај феномен може бити умањено предрасудама (стручњака) према особама с одређеном врстом и тежином ометености, као и због реткости саме појаве а немогућности њеног лаког препознавања.

КОЈЕ СУ СПЕЦИФИЧНОСТИ ПСИХОЛОШКИХ ПРОФИЛА ДВОСТРУКО ИЗУЗЕТНИХ ОСОБА?

Специфичности психолошких профила двоструко изузетних особа произлазе из чињенице да ове особе деле одређене карактеристике са даровитим особама (без ометености), али и са особама просечних способности које имају неко оштећење или сметњу. Сумирајући резултате неколико студија, Нејхарт (Neihart, 2008) је покушала да утврди управо које су то одлике заједничке двоструко изузетној деци са сметњама у учењу, с једне стране, и осталој даровитој деци, односно, деци просечних способности с истим типом сметњи, с друге стране. Ова ауторка запажа да двоструко изузетна деца са сметњама у учењу – као даровита деца иначе – испољавају високу способност апстрактног резонувања, напредне вештине решавања проблема, радозналост, глад за информацијама, склоност критичком мишљењу, склоност новим и комплексним идејама, креативност, перфекционизам и висока очекивања од себе и других и повишену

осетљивост. С друге стране, констатује да су ови ученици склони ремећењу школског часа, да се суочавају са тешкоћама у задацима који ангажују памћење и перцептивне способности, имају низак академски селф-концепт, нису довољно социјално зрели, имају тешкоће у регулацији емоција и сл. По овом другом скупу особина слични су недаровитим ученицима са сметњама у учењу.

Истраживање које је имало за циљ да испита ниво социјалних вештина и селф концепт даровитих ученика са оштећењем вида указало је на проблеме са којима се ови ученици суочавају у социјалној сфери. Наиме, мада их – као друге даровите ученике – одликује висок академски селф-концепт, они по правилу доживљавају тешкоће у погледу телесне схеме и социјалног селф-концепта. Запажа се да процене наставника и родитеља и самопроцене ученика са оштећењем вида нису уједначене: док их родитељи и наставници опажају као просечно или натпросечно успешне, ученици са оштећењем вида себе оцењују као исподпросечне у већини области испољавања социјалних вештина (Starr, 2003).

У истраживању које је обавила Рајс са сарадницима (Reis, Neu, & McGuire, 1997), забележен је податак да је половина испитаника, двоструко изузетних студената, затражила услуге психотерапије и савета због тешкоћа на социјалном и емоционалном плану. Као резултат честих осујећења и фрустрација (како у академском, тако и у неакадемском контексту), те услед неуспеха образовног система да препозна и подржи њихове снаге, ови ученици су под великим ризиком од интернализујућих (анксиозност, депресија) и екстернализујућих (широк спектар

проблема у понашању) поремећаја и академског подбацавања.

КОЈИ СУ ПРОБЛЕМИ У ИДЕНТИФИКАЦИЈИ ДВОСТРУКО ИЗУЗЕТНИХ ОСОБА?

Препознавање високих потенцијала код деце са ометеношћу представља велики изазов, будући да ова често маскира даровитост, тј. отежава запажање оних одлика које су типично повезане с изузетном способношћу. Врло често ова деца се упућују специјалним едукаторима и/или саветницима услед слабих постигнућа из области језика или математике, због неприлагођености, хиперактивности и негативизма према школи. Различита атипична понашања у школском окружењу наставници су склони да тумаче као израз ометености – као „уочљивије” категорије – пре него као манифестације даровитости. Ово је посебно чест случај код даровите хиперактивне деце, будући да њихова импулсивност и дефицити пажње упадљиво долазе до изражаја током наставе, а уједно утичу и на академске резултате и постигнућа у тест-ситуацијама (Neihart, 2008). Осим ометеношћу, потенцијали могу бити маскирани и подбацавањем, које се често среће код ове групе даровитих ученика, услед истицања оштећења као ограничавајућег фактора при реализацији курикулума. Потребно је истаћи да препреку ка успешној идентификацији двоструко изузетних представља и израита хетерогеност унутар ове групе, и то како у погледу профила способности и вештина, с једне, тако и у погледу врсте и степена оштећења, с друге стране. На пример, Медокс (Maddocks, 2020) уочава већу варијабилност у погледу постигнућа на тестовима способности унутар групе

двоструко изузетних ученика са сметњама у учењу у односу на даровите и ученике просечних способности.

Нејхарт (Neihart, 2008) истиче да се у образовном контексту могу разликовати три групе двоструко изузетне деце. Прву групу чине деца чије су тешкоће касно уочене, пошто су услед адекватних вербалних способности остварила махом добра постигнућа током раних година школовања, а са подбацавањем се суочила тек у каснијим разредима због усложњавања курикулума. У другој групи су деца чије су тешкоће у школском контексту уочене рано, али не и даровитост која остаје маскирана – ова деца добијају специјалну образовну подршку са циљем стицања компензаторних стратегија, док су снаге запостављене (јер нису ни препознате). Најзад, трећу групу чине деца која у школском контексту делују као да су просечна – нити даровита, нити деца са тешкоћама – услед тога што њихова ометеност маскира надареност, и обрнуто.

Проблеми у идентификацији двоструко изузетних ученика могу се прецизније сагледати у специфичним областима ометености. На пример, идентификација даровитих ученика унутар групе особа са оштећењем слуха представља посебан изазов и често је праћена бројним тешкоћама услед постојања комуникационе баријере. Знаковни језик се сматра матерњим језиком конгениално глувих особа, те отежана комуникација (која подразумева и својеврсну затвореност ове популације као специфичне супкултуре) може водити тешкоћама у процени њихових способности. Коришћење тестовних батерија високо засићених вербалним садржајима (попут Векслерове или Станфорд-Бинеове скале) значајно може маскирати потенцијале, будући да сразмерно нижи скор на

вербалним супскалама представља најупадљивији налаз процене, а уједно доводи и до снижавања укупног скорa (Winstanley, 2003). Приликом идентификације/процене способности ове деце препоручује се коришћење композитних тестова невербалног типа, попут Универзалног невербалног теста интелигенције (Universal Test of Nonverbal Intelligence 2; Bracken & McCallum, 2016) и Лајтер интернационалне скале постигнућа (Leiter International Performance Scale—Third Edition; Roid, Miller, Pomplun, & Koch, 2013).

Мане традиционалног приступа који се своди на утврђивање дискрепанце између способности и постигнућа (или унутар „профила“ способности) лако се могу уочити на примерима идентификације даровите деце са сметњама у учењу односно оне с оштећењем вида. Ослањање на дискрепанце у постигнућу на вербалној и манипулативној скали Векслерових тестова не доводи до сигурног препознавања даровите деце са сметњама у учењу, будући да су овакве варијабилности на нивоу супскала типичне за даровиту децу генерално (Sweetland, Reina, & Tatti, 2006). Код даровите деце с оштећењем вида, образац постигнућа на вербалној скали не одражава претпостављене ефекте визуелног оштећења на когнитивни развој (Starr, 2003). Ни неуропсихолошки модел идентификације сметњи у учењу – који се заснива на анализи интра-индивидуалних образаца тестовних постигнућа и идентификовању неуједначености у профилима способности – није се показао као адекватан, без обзира на то да ли се ради о недаровитој или даровитој деци (Lovett & Lewandowski, 2006). Овај приступ често може дати лажно позитивну или лажно негативну слику о постојању сметњи (Fletcher, Francis, Morris, & Lyon, 2005).

Актуелно постоји сагласност око тога да дијагнозе утврђене путем дискрепанце IQ–постигнуће и путем неуропсихолошких тестова нису довољно ваљане и да не дају јасне смернице у погледу третмана и интервенција (Neihart, 2008).

Џонсон и Корн (Johnson & Corn, 1990) као четири најчешће препреке у процесу идентификације даровитих ученика са сензорним и / или телесним оштећењима истичу следеће: 1) когнитивни несклад–и родитељи и професионалци тешко схватају да дете може да функционише унутар две области изузетности, што резултира етикетирањем детета као ометеног, а занемаривањем развоја даровитости, будући да постојање видљивог облика ометености (попут оштећења вида, моторичких поремећаја и сл.) обично води ниским очекивањима од детета у погледу постигнућа; 2) мањак искуства – наставници немају искуства с укључивањем ових ученика у програме за даровите, а често нису томе ни наклоњени, па се ови школују унутар група чије је образовање прилагођено карактеристикама оштећења; 3) неодговарајући начини и инструменти процене, и 4) материјални трошкови.

Приликом доношења одлуке о упућивању на стручну процену (да би се утврдило да ли је ученик двоструко изузетан), професионалци се углавном ослањају на запажања о постигнућима које ученик остварује на часу, слабије на бихејвиоралне тешкоће и проблеме испољене у школском контексту, а најмањи значај придају резултатима на стандардизованим тестовима постигнућа (Foley-Nicron et al., 2013). Све чешће се заговара употреба разноврсних техника, из разлога што примена стандардизованих тестова није довољна, а некад ни могућа.

ШТА СУ ПРЕПОРУКЕ ЗА УСПЕШНУ ИДЕНТИФИКАЦИЈУ ДВОСТРУКО ИЗУЗЕТНИХ?

Из претходног одељка се може уочити да је идентификација двоструко изузетних ученика праћена бројним тешкоћама и изазовима. Имајући у виду изражену хетерогеност унутар ове групе, често је неопходно одступити од високо стандардизованих процедура и применити неке од алтернативних видова процене. Од приступа релативно новијег датума може се издвојити Модел реаговања на интервенцију (Response to Intervention – RTI), који се сматра и једним од најсигурнијих начина идентификације двоструко изузетних ученика. Модел реаговања на интервенције у основи личи на динамичку процену – процену унутар које испитивач активно интервенише како би идентификовао и уклонио препреке са којима се испитаник суочава у решавању задатака и учењу. Специфичност овог модела, у односу на динамичку процену, огледа се у учесталости спровођења процене (она се релативно често и редовно понавља) и томе што се процена и интервенција одвијају у више различитих (адакемских) домена истовремено. Унутар овог модела, подбацивање ученика у школи операционализује се као одсуство (адекватног) одговора на упутства наставника које већина других ученика реализује без икаквих потешкоћа (Gresham, 2002). Применом Модела реаговања на интервенције у пракси идентификације двоструко изузетних избегава се доношење преурањених дијагноза и етикетање ученика. Поред тога, бројне емпиријске провере учиниле су овај модел осетљивијим за све групе двоструко изузетних ученика, а не само за оне са екстремно ниским постигнућима (McCallum et al., 2013).

Невербални тестови интелигенције су најбоља алтернатива стандардној процени способности у циљу идентификације даровите деце са тешкоћама у говорној продукцији и артикулацији и оштећењем слуха, као и код оне деце која не могу да испоље своје академске вештине, јер немају подстицајне могућности за учење. Штавише, ова врста процене погоднија је у свим ситуацијама у којима постоји сумња да ће стандардна „језички засићена“ процена потценити способности испитаника. Примери успешне процене интелигенције даровите глуве деце и деце са сметњама у учењу то показују (Neihart, 2008; Winstanley, 2003).

Важну улогу има и процењивање засновано на портфолију, које се састоји из анализе дуго сакупљаних најбољих радова детета/ученика као показатеља његове даровитости и креативности. Мана овог потенцијално субјективног вида процене може бити превазиђена интерсубјективном сагласношћу већег броја процењивача.

Наставничке процене двоструко изузетних ученика се могу посматрати као валидне, уколико се примењују у виду стандардизованих скала за наставничку процену даровитих, попут Рензулијеве (Scales for Rating the Behavioral Characteristics of Superior Students) и сличних (Scales for Identifying Gifted Students – Ryser & McConnell, 2010; Gifted Rating Scales – Pfeiffer & Jarosewich, 2003, према Foley-Nicpon et al., 2013). Поред наставничких, значајне су и родитељске и вршњачке процене, нарочито за област процене талената.

Све чешће се примењује приступ који подразумева квалитативну и идиографску анализу образаца постигнућа и других расположивих података, уз обавезан разговор са двоструко изузетним дететом

(најчешће у форми полуструктурисаног интервјуа) како би се идентификовале његове индивидуалне потребе. Нагласак је на флексибилности и флуидности коју овакав приступ омогућава, уз опаску да је важан контекст у коме се он примењује, тј. да се еколошки валидни подаци добијају у окружењима која су за испитанике свакодневна и природна (Ronksley-Pavia & Grootenboer, 2017). Осим тога, овакав приступ користан је за процену ефикасности широког спектра стратегија за учење препоручених ученицима са двоструком изузетношћу (Willard-Holt, Weber, Morrison, & Horgan, 2013).

Истраживања новијег датума (Maddocks, 2020) истичу потребу за свеобухватном проценом и постојањем вишеструких критеријума у препознавају двоструке изузетности. Конкретно, да би се што успешније препознале разлике између даровитих ученика са сметњама у учењу од даровитих ученика и ученика просечних способности, неопходно је установити: 1) високо изражене вербалне и/или способности резоновања, 2) дискрепанцу између способности и постигнућа од бар 1,5 стандардне девијације и 3) дефицит на нивоу обраде у бар једном домену (брзина обраде, радна меморија, аудитивна обрада и сл.).

ЗАКЉУЧАК

Слабо познавање природе двоструке изузетности и специфичности двоструко изузетних особа значи и ограничене могућности професионалаца да адекватно и благовремено одговоре на образовне потребе ове популације. Истраживања показују да је тек око трећини психолога концепт двоструке изузетности у одређеној мери близак, док је осталима потпуно

стран (Foley-Nicpon & Assouline, 2020; Foley-Nicpon et al., 2013). Јасно је, такође, да психолози по правилу немају систематска знања о различитим видовима ометености и њиховим психосоцијалним ефектима, а да су управо та знања неопходна у процени снага и потреба, те изради (индивидуалних) образовних планова за двоструко изузетну децу. Истовремено, стоји и чињеница да идентификација двоструко изузетних особа превазилази стандардну дефектолошку дијагностику и да захтева темељно психолошко познавање природе и структуре когнитивних способности, разумевање карактеристика и (образовних) потреба даровите деце, као и умешност у примени динамичке и других нестандартних метода процене. Сходно томе, делимо мишљење истраживача који заговарају мултидисциплинарни, тимски приступ у раду с двоструко изузетним особама и закључујемо да разумевање и препознавање двоструке изузетности захтева и „двоструку експертизу“ – ефикасан спој психолошких компетенција са знањем професионалаца из области специјалне едукације – као једини начин да се постигне целовит увид у функционисање даровитих особа с неким видом ометености, те осмисле одговарајуће интервенције и мере подршке.

ЛИТЕРАТУРА

- Altaras, A. (2006). *Darovitost i podbacivanje*. Beograd - Pančevo: Društvo psihologa Srbije, Centar za primenjenu psihologiju i Mali Nemo.
- Alton, S. (2003). Gifted children with Down's syndrome: a contradiction in terms? In D. Montgomery (Ed.), *Gifted and talented children with special educational needs: Double exceptionality* (pp. 189-206). London: David Fulton publishers.

- Assouline, S. G., Nicpon, M. F., & Huber, D. H. (2006). The impact of vulnerabilities and strengths on the academic experiences of twice-exceptional students: A message to school counselors. *Professional School Counseling, 10*(1), 14-25.
- Bracken, B., & McCallum, R. S. (2016). *Universal nonverbal intelligence test—second edition*. Austin, TX: PRO-ED.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind*. Glasgow: Paladin Books.
- Gresham, F. M. (2002). Responsiveness to intervention: An alternative approach to the identification of learning disabilities. In R. Bradley, L. Danielson, & D. Hallahan (Eds.), *Identification of learning disabilities: Research to practice* (pp. 467-519). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Johnson, L., & Corn, A.L. (1989). The past, present and future of education for gifted children with sensory and/or physical disabilities. *Roeper review 12*(1), 13-28.
- Lovett, B.J., & Lewandowski, L.J. (2006). Gifted students with learning disabilities: Who are they?. *Journal of learning disabilities, 39*(6), 515-527.
- Maddocks, D. L. (2020). Cognitive and achievement characteristics of students from a national sample identified as potentially twice exceptional (gifted with a learning disability). *Gifted Child Quarterly, 64*(1), 3-18.
- McCallum, R., Bell, S., Coles, J., Miller, K., Hopkins, M., & Hilton-Prillhart, A. (2013). A Model for Screening Twice-Exceptional Students (Gifted with Learning Disabilities) Within a Response to Intervention Paradigm. *Gifted Child Quarterly, 57*(4) 209-222
- Neihart, M. (2008). Identifying and providing services to twice exceptional children. In S. Pfeiffer (Ed.), *Handbook of giftedness in children: Psychoeducational Theory, Research, and Best Practices* (pp. 115-137). New York: Springer
- Reis, S. M., McGuire, J. M., & Neu, T. W. (2000). Compensation strategies used by high ability students with learning disabilities. *Gifted Child Quarterly, 44*(2), 123-134.
- Reis, S. M., Neu, T. W., & McGuire, J. M. (1997). Case studies of high-ability students with learning disabilities who have achieved. *Exceptional Children, 63*(4), 463-479.
- Roid, G. H., Miller, L. J., Pomplun, M., & Koch, C. (2013). *Leiter international performance scale—third edition* (Leiter-3). Los Angeles: Western Psychological Services.
- Ronksley-Pavia, M., & Grootenboer, P. (2017). Insights into Disability and Giftedness: Narrative methodologies in interviewing young people identified as twice exceptional. In *Narrative Research in Practice* (pp. 183-207). Springer, Singapore.
- Starr, R. (2003). Show me the light- I can't see how bright I am: Gifted students with visual impairment. In D. Montgomery (Ed.), *Gifted and talented children with special educational needs: Double exceptionality* (pp. 93-109). London: David Fulton publishers
- Sternberg, R. J., & Davidson, J. E. (Eds.) (1986). *Conceptions of giftedness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sternberg, R. J., & Detterman, D. K. (Eds.) (1986). *What is intelligence?* Norwood, NJ: Ablex.
- Sweetland, J. D., Reina, J. M., & Tatti, A. F. (2006). WISC-III Verbal/Performance discrepancies among a sample of gifted children. *Gifted Child Quarterly, 50* (1), 7-10.
- Fletcher, J. M., Francis, D. J., Morris, R. D., & Lyon, G. R. (2005). Evidence-based assessment of learning disabilities in children and adolescents. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 34*(3), 506-522.
- Foley-Nicpon, M., & Assouline, S. G. (2020). High ability students with coexisting disabilities: Implications for school psychological practice. *Psychology in the Schools, 57*(10), 1615-1626.

- Foley-Nicpon M., Assouline, S., & Colangelo, N. (2013). Twice-Exceptional Learners: Who Needs to Know What? *Gifted Child Quarterly* 57(3), 169-180
- Willard-Holt, C., Weber, J., Morrison, K. L., & Horgan, J. (2013). Twice-exceptional learners' perspectives on effective learning strategies. *Gifted Child Quarterly*, 57(4), 247-262.
- Winstanley, C. (2003). Gifted children with hearing impairment. In D. Montgomery (Ed.), *Gifted and talented children with special educational needs: Double exceptionality* (pp. 110-128). London: David Fulton publishers.

WHEN TWO ARE HARDER TO RECOGNIZE THAN ONE: CHALLENGES IN UNDERSTANDING AND IDENTIFYING TWICE-EXCEPTIONALITY

Luka Mijatović*,
Ana Altaras-Dimitrijević**,
Zorana Jolić-Marjanović**

**University of Belgrade – Faculty of Special
Education and Rehabilitation, Belgrade*

***University of Belgrade – Faculty of
Philosophy, Belgrade*

Abstract

It is only relatively recent that the phenomenon of twice-exceptionality has become subject of interest for researchers and practitioners in the fields of psychology and special education. With the dismissal of the medical model of disability and the emergence of new conceptions of intelligence and giftedness, attention has also turned to individuals who, while having some form of impairment/disability, also possess highly developed abilities in one or several domains. Starting with the issue of defining twice-exceptionality, this paper gives an overview of key findings on the psychological

characteristics of twice-exceptional individuals and presents the main challenges in their identification. With regard to the latter, several shortcomings of traditional cognitive assessment when testing persons with disabilities are pointed out, and it is argued that reliance on the discrepancy between ability and achievement is not a valid means of identifying twice-exceptional individuals. As an alternative to this approach, a wide range of other methods are discussed, including the application of dynamic assessment, using composite non-verbal tests of intelligence, drawing on multiple sources, and engaging in qualitative analyses of achievement patterns. It is concluded that, apart from a comprehensive idiographic assessment to identify both individual strengths and weaknesses, dealing with twice-exceptionality requires a dual expertise – in psychology as well as in special education – as a necessary prerequisite to arrive at a fuller understanding of gifted people with disabilities and provide them with adequate support.

Keywords: *giftedness, disability, double exceptionality, identification, psychological assessment*